

Remissyttrande över SOU 2024:55 En översyn av 23 kap. brottsbalken

Övergripande synpunkter på utredningen och dess beredning

Tingsrätten instämmer i de synpunkter som framförts angående ärendets beredning i de särskilda yttrandena av Erik Svensson och Staffan Bergqvist, och vill därutöver tillägga följande.

Det 23:e kapitlet i brottsbalken bygger på straffrättsliga principer och teorier som varit styrande i svensk straffrätt under många decennier och som gäller för nästintill alla brott i brottsbalken liksom i speciallagstiftning. Det är därför av yttersta vikt att en översyn av bestämmelserna sker utifrån ett helhetsperspektiv, där alla olika brott och brottstyper analyseras ingående för att säkerställa att eventuella ändringar inte får oönskade konsekvenser eller skapar stora problem i den senare rättstillämpningen. Det är inte lämpligt att en analys av dessa grundläggande frågor sker med ett allt för ensidigt fokus på en viss typ av brottslighet. I utredningen har mycket fokus lagts på organiserad brottslighet och hedersrelaterat våld och förtryck. Det saknas närmare överväganden på vilket sätt dessa brottstyper motiverar ändringar i 23:e kapitlet och vilka effekter de föreslagna förändringarna har för andra brottstyper.

Enligt tingsrätten är den presenterade utredningen grund och saknar ingående analys och diskussion av flera viktiga frågor. Utifrån underlaget är det svårt att överblicka hur ändringarna som föreslås kommer att påverka rättsläget och rättstillämpningen. Det är även oklart om de föreslagna ändringarna kommer att leda till de resultat utredningen vill åstadkomma i alla delar. Det förefaller exempelvis som om utredningen vill att enbart ”straffvärda” (se bl.a. s. 196), ”klart straffvärda” (se bl.a. s. 207) samt ”tillräckligt klandervärda” (se bl.a. s. 208) gärningar ska bestraffas. Dessa uttryck är inte tydliga och det framgår inte av lagtexten hur dessa målsättningar uppnås. Även i övrigt bedömer tingsrätten att det mot bakgrund av den etablerade praxis som finns rörande tillämpningen av nuvarande 23:e kapitlet är svårt att överblicka på vilket sätt den föreslagna lagtexten kan uppfylla de önskemål som framförs i övriga delar av utredningen.

Tingsrätten ställer sig positiv till en reformering av 23 kap. brottsbalken, både i form av en översyn av de osjälvständiga brottsformernas utformning och i form av en språklig modernisering av bestämmelserna. Den utredning som hittills presenterats är dock enligt tingsrätten inte tillräcklig som beslutsunderlag för de ingripande förändringar som föreslås.

Mot bakgrund av vad som sagts ovan avstyrker tingsrätten de föreslagna ändringarna i 23 kap. brottsbalken i sin helhet. Tingsrätten kommer trots detta att nedan redogöra för en del av sina synpunkter på utredningens författningsförslag.

Gärningsmannaskap

Enligt utredningens förslag ska vad som utgör gärningsmannaskap regleras i 23 kap. 1 § brottsbalken. Tingsrätten delar de synpunkter som framförts av Erik Svensson i det särskilda yttrandet och efterfrågar en noggrannare utredning av behovet av ett s.k. utvidgat gärningsmannaskap innan en eventuell kodifiering sker.

Medverkan i mindre mån

Enligt utredningens förslag ska det i 23 kap. 5 § anges att straffet för den som förmåtts utföra eller främja brott under vissa förhållanden kan sättas lägre än det lägsta straffet som är föreskrivet för brottet. Detsamma ska enligt utredningen gälla för den som endast i mindre utsträckning främjat ett brott och för den gärningsman som är att anse som främjare. Enligt tingsrätten är det inte tydligt utifrån den utredning som skett att det finns ett behov av att reglera ett s.k. krympt gärningsmannaskap. Det är heller inte givet att den föreslagna ändringen av 23 kap. 5 § inte skulle innebära någon ändring av gällande rätt.

Försök till brott

Tingsrätten har ingen invändning mot utredningens förslag att försöksbrott ska vara straffbara i de fall fara för brottets fullbordning enbart varit utesluten till följd av en myndighets ingripande. Med hänsyn till att ingripanden av samtliga svenska och utländska myndigheter föreslås omfattas av bestämmelsen kommer denna dock att träffa betydligt fler situationer än den som förelåg i NJA 2023 s. 393 eller den övriga praxis utredningen redogjort för. Det är enligt tingsrätten svårt att få en uppfattning om exakt vilka försök som kommer utgöra straffbara gärningar och vilka som inte kommer att vara det. Det framstår vidare som oklart i vilka fall en myndighets ingripande i stället ska leda till att faran ska anses utesluten på grund av tillfälliga omständigheter. Tingsrätten konstaterar att den föreslagna ändringen inte kommer

medföra att ett försöksbrott är straffbart i de situationer där en privatperson vidtar åtgärder för att förhindra brottets fullbordan (jfr t.ex. Solna tingsrätts dom den 1 april 2019 i mål B 906-19).

Vad gäller undantaget för mindre allvarliga gärningar i 23 kap. 6 § tredje stycket har utredningen uttryckt att försöksgärningar som utförs inom ramen för ett kriminellt nätverk inte bör kunna bedömas som mindre allvarliga. Om avsikten är att två annars i övrigt identiska fall ska bedömas olika enbart på den grunden att den ena gärningspersonen ingår i ett kriminellt nätverk anser tingsrätten att detta bör framgå direkt av lag.

Förberedelse till brott

Tingsrätten instämmer i de synpunkter som framförts i de särskilda yttrandena och vill tillägga följande. De föreslagna ändringarna medför en avsevärd utvidgning av det straffbara området för förberedelsebrotten som är svår att överblicka och förstå konsekvenserna av. Problemet med en förändring av rekviritet ”särskilt ägnat” gör sig gällande även i förhållande till punkten 3 (informationsinsamlande) i första stycket. Nästan all form av eftersökning av information kan vara ägnad att användas vid brott och skulle därför teoretiskt sett kunna vara straffbar. Det finns en risk för att den föreslagna regleringen kommer leda till mycket olika bedömningar vid rättstillämpningen.

Frivilligt tillbakaträdande genom avslöjande av egen och annans brottslighet

I 23 kap. 8 § andra stycket föreslås att en person som deltar i försök, förberedelse eller stämpling till ett brott ska anses ha frivilligt tillbakaträtt om personen avslöjar det planerade brottet för vissa särskilt utpekade personer och myndigheter i sådan tid att brottets fullbordan till följd av avslöjandet kan förhindras. Den föreslagna grunden för ansvarsfrihet kommer att bli aktuell i domstol i de fall där den tilltalade är av en annan uppfattning än åklagaren i frågan om ett frivilligt avslöjande av brottsligheten skett eller inte. Utredningen har inte alls berört hur dessa frågor bör hanteras av domstolarna. Vem av parterna förväntas föra bevisning beträffande vilka åtgärder som vidtagits för att avslöja ett brott? Har domstolen att ex officio pröva om ansvarsfrihet kan föreligga på grund av ett frivilligt avslöjande, liksom gäller för andra allmänna grunder för ansvarsfrihet? Enligt tingsrätten finns det ett behov av att även dessa aspekter blir belysta i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Underlåtenhet att anmäla brott

Tingsrätten instämmer i de synpunkter Erik Svensson framfört och vill tillägga följande. Utifrån bestämmelsens föreslagna ordalydelse ska någon kunna dömas för underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott om avslöjandet eller förhindrandet kunnat ske utan att det medför allvarlig fara för den handlandes liv och hälsa. Enligt författningskommentaren ska det inte handla om att handlanden befinner sig i en nödsituation enligt 24 kap. 4 § brottsbalken utan om att ett agerande i situationen medför allvarlig fara. Enligt tingsrätten kan ordalydelsen inte tolkas på

annat sätt än att det är fråga om en begränsning av vilka slags nödsituationer som ska kunna medföra ansvarsfrihet för det aktuella brottet. Samtidigt borde 24 kap. 4 § brottsbalken fortfarande vara tillämplig och därmed täcka in situationer där fara hotat både den egna och annans liv och hälsa. Det är för tingsrätten oklart vad utredningen velat åstadkomma genom sitt förslag i denna del. Tingsrätten är heller inte övertygad om att en begränsning av ansvarsfriheten till att enbart avse de situationer där ett avslöjande kan ske utan fara för att den handlande döms för inblandning i samma brott är förenlig med rättigheten att inte belasta sig själv som följer av artikel 6 i Europakonventionen.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Lena Egelin, chefsrådmannen Patrik Alm, rådmannen Örjan Härneskog och tingsfiskalen Ida Grönkvist (även föredragande).

Lena Egelin

Ida Grönkvist